

The Impact of Border Markets to Promote Socio-economic Indicators Frontier Rural Areas; Case Study: Bashmaq Border Market, Marivan

Seyed Ali Badri¹, Alireza Darban Astaneh², Sima Sadi³

1- Associate Prof., Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran

2- Assistant Prof., Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran

3- MA. Student, Rural Geography and Planning, University of Tehran, Tehran, Iran

Abstract

The aim of this study was to investigate the effect of border markets in rural areas to promote socio-economic indicators frontier in 3 KhawMirabad district, zarivar and Sarkol is in the township of Marivan. The research purpose is cross-functional and in terms of data collection. For collecting information and documents in the field of survey based on a questionnaire and interviews were used. The study population consisted of 3094 people, of whom 360 subjects were selected. The validity of the questionnaire, alpha coefficient, was 0.74 percent, also with 30 subjects to complete the findings, in-depth individual interviews took place. The surveyed villages in three categories based on the distance from the border (distance, intermediate and near) classification and 18 villages (in each 6 villages) were selected as examples. In order to analyze the data from one sample t test, chi-square test and ANOVA test was used on spss software, as well as for spatial analysis and map generation based on statistical data, clustering methods with low / lot, spatial autocorrelation analysis of hot spots and IDW (Inverse Distance Weighted) in the GIS software is used. The results show that border markets have Could not frontier in terms of economic indicators on rural areas have good performance. As is expressed in the research, border markets on the border villages in the medium distance (15-5Kylvmtry) more effective than the remote villages of the border and near the border have had. But the markets have in the promotion of social indicators, including social participation, the spirit of teamwork and social interaction with neighboring villages and Iraq also have a positive impact. Also, the presence of non-native people in villages near the border have increased significantly.

Key words: Boundary, Border markets, Economic development, Rural areas, Marivan

فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا)

سال هفتم، شماره سوم، (پیاپی ۲۶)، پاییز ۱۳۹۶

تاریخ وصول: ۹۵/۱۱/۲۲ تاریخ پذیرش: ۹۶/۰۹/۲۷

صص: ۶۲-۴۱

تأثیر بازارچه‌های مرزی بر ارتقاء شاخص‌های اقتصادی - اجتماعی مناطق روستایی مرزنشین

مطالعه موردی: مرز باشماق مریوان

سیدعلی بدری^{۱*}، علیرضا دربان آستانه^۲، سیما سعدی^۳

۱- دانشیار دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۲- استادیار، دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران، تهران، ایران

۳- کارشناسی ارشد، گروه جغرافیای انسانی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، بررسی تأثیر بازارچه‌های مرزی بر ارتقاء شاخص‌های اقتصادی - اجتماعی مناطق روستایی مرزنشین خاو و میرآباد، زریوار و سرکل در شهرستان مریوان است. این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی و از حیث روش، توصیفی - تحلیلی است. برای گردآوری داده‌ها از روش اسنادی و در بخش میدانی از روش پیمایش مبتنی بر تکمیل پرسش‌نامه و مصاحبه بهره گرفته شده است. جامعه آماری این پژوهش، خانوارهای ساکن در سه دهستان مرزی خاو و میرآباد، زریوار و سرکل هستند که با بهره‌گیری از فرمول کوکران از میان ۳۰۹۴ خانوار، تعداد ۳۶۰ خانوار به منزله حجم نمونه انتخاب شده‌اند. اعتبار پرسش‌نامه نیز براساس آزمون آلفای کرونباخ، ۰٫۷۴ درصد به دست آمده است. همچنین با ۳۰ نفر از افراد نمونه برای تکمیل یافته‌ها، مصاحبه فردی عمیق صورت گرفته است. روستاهای بررسی شده در سه دسته براساس فاصله از مرز (فاصله دور، متوسط و نزدیک) طبقه‌بندی شده‌اند و ۱۸ روستا (در هر فاصله، ۶ روستا) برای نمونه انتخاب شده‌اند. برای تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها از آزمون t تک‌نمونه‌ای، آزمون کای اسکوئر و آزمون ANOVA در نرم‌افزار SPSS و برای تجزیه و تحلیل فضایی و تولید نقشه‌های مبتنی بر داده‌های آماری نیز از روش‌های خوشه‌بندی/کم/زیاد، خودهمبستگی فضایی، تحلیل لکه‌های داغ و روش IDW^۱ در نرم‌افزار GIS استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد بازارچه‌های مرزی از نظر شاخص‌های اقتصادی، عملکرد مطلوبی در مناطق روستایی مرزنشین نداشته‌اند. با توجه به تحلیل فضایی پژوهش، بازارچه‌های مرزی از نظر وضعیت اقتصادی بر روستاهای در فاصله متوسط از مرز (۱۵-۵ کیلومتری)، تأثیر بیشتری نسبت به روستاهای دور از مرز و نزدیک مرز داشته‌اند. همچنین فعال‌شدن این بازارچه‌ها در زمینه ارتقاء شاخص‌های اجتماعی، از جمله: مشارکت اجتماعی، روحیه کار گروهی و تعاملات اجتماعی با روستاهای همسایه و کشور عراق نیز، تأثیر مثبتی بر جای گذاشته است؛ از این رو باید با سازوکارهایی، زمینه افزایش مشارکت روستاها را در فعالیت بازارچه‌ها فراهم آورد و با آموزش روش‌های نوین تجارت و آشنایی با مقررات صادرات و واردات، جمعیت ساکن در منطقه را از منافع بازارچه‌ها بهره‌مند کرد.

واژه‌های کلیدی: مرز، بازارچه‌های مرزی، توسعه اقتصادی - اجتماعی، مناطق روستایی، شهرستان مریوان

^۱ Inverse Distance Weighted

مقدمه

با توجه به ویژگی‌های فضاهاى روستایی، جایگاه و نقش این نواحی در توسعه ملی، یکی از دغدغه‌های اصلی برنامه‌ریزان توسعه در عصر حاضر شده است (رضوانی، ۱۳۹۱: ۲). در این بین، حوزه‌های روستایی مناطق دورافتاده و مرزی در شرایطی کاملاً نابرابر از نظر دسترسی به فرصت‌ها و منافع حاصل از رشد و توسعه قرار گرفته‌اند. توسعه صنعتی نداشتن در کنار اشتغال زیاد در بخش کشاورزی با میزان تولید کم، روستاهای کوچک، وضعیت نامطلوب منابع پایه‌ای، نبود ساختارهای مطلوب حمل و نقل (دسترسی نداشتن) و سطح پایین رفاه و امنیت (Bacsi, 2006: 486، اسماعیل‌زاده، ۱۳۹۱: ۳)، عمده‌ترین مشخصه‌های اقتصادی - اجتماعی روستاهای این مناطق است که زمینه‌ساز معضلات و نابسامانی‌هایی چون مهاجرت، قاچاق کالا، شورش و ناامنی شده است (احمدی‌پور، ۱۳۹۱: ۷۲). دغدغه‌هایی موجب شده است که به مناطق مرزی و تأثیرات مرزی در پژوهش‌های توسعه‌ای اعم از اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیک توجه شود؛ زیرا این استنباط و تصور ایجاد شده است که این مناطق جغرافیایی ویژه موجب سازگاری، همسانی اقتصادی، تثبیت امنیت و پایداری جمعیت می‌شوند (Niebuhr, 2002: VI). بازارچه‌های مرزی، ضعف اقتصادی موجود در محدوده مرزها را جبران و از خالی‌شدن روستاهای حاشیه مرزها جلوگیری می‌کنند. همچنین با پخش منافع توسعه به مناطق پیرامون، زمینه‌ساز توسعه اقتصادی و اجتماعی آن‌ها می‌شوند (Pál, 2011: 51). اقتصاد مناطق مرزی خود نقش اساسی در ترقی، پیشرفت و توسعه اقتصادی نواحی مرزی، بهبود استانداردهای زندگی مردم، کاهش فقر، توزیع مناسب درآمد و همگرایی اقتصادی نواحی مرزی دارد (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۷: ۸۳).

مناطق مرزی از نقاط حساس و استراتژیک کشور به شمار می‌روند. طبیعت منزوی و غیرحاصلخیز بودن این مناطق، به‌ویژه در عرصه‌های کوهستانی و بیابانی ایران، پیوسته به دلیل نبود رفاه و انگیزه‌های لازم برای زندگی، زمینه‌ساز مشکلات سیاسی، اقتصادی و امنیتی برای دولت‌های وقت بوده است (سازمان مدیریت، ۱۳۷۸: ۴۹). از گذشته‌های دور، مناطق مرزنشین به دلیل ناتوانی‌های بالقوه، جزء مناطق منزوی و محروم به شمار می‌رفت؛ بنابراین شهرهای واقع در این مناطق بسیار محدود و از توسعه کمی برخوردارند؛ اما با جهانی‌شدن صنعت، تجارت، امور مالی و تغییرات در نظام بین‌المللی، تفکرات ژئواستراتژیک به سوی باورهای جغرافیای اقتصادی مرزها معطوف شد؛ به‌گونه‌ای که تحولات در کارکردهای مرز و نگرش نظام‌های سیاسی حاکم به آن به منزله یک فرصت اقتصادی، موجب افزایش جمعیت در مناطق مرزی شده و شرایط جدیدی را رقم زده است. این شرایط جدید، مرکز را وادار به تجدیدنظر در روابط خود با پیرامون کرده است (Pena, 2005: 286-290). ناتوانی‌های بالقوه طبیعی و اقتصادی بعضی از این مناطق، به‌ویژه در زمینه‌های کشاورزی، صنعت، مهاجرت، تفاوت‌ها و نامتعادلی‌های منطقه‌ای و فضایی بین مناطق مرکزی و مرزی به دولت‌های وقت این امکان را داد که با هدف محرومیت‌زدایی، ایجاد اشتغال، نگهداشت جمعیت، ممانعت از تخلیه مناطق مرزی و وقوع قاچاق، زمینه‌هایی را برای مبادلات بازرگانی نواحی مرزی فراهم کنند (احمدی‌پور و همکاران، ۱۳۸۷: ۶).

مهم‌ترین ویژگی ساختار این مناطق، نبود تنوع در بسترهای اقتصادی و فرصت‌های شغلی، به‌ویژه برای نیروی انسانی رو به افزایش روستایی است (حسینی، ۱۳۹۳: ۲۰). یکی از زمینه‌های لازم برای پویاکردن اقتصاد نواحی مرزی، توسعه مبادلات مرزی در قالب‌های قانونمند و تسهیل‌شده بازارچه‌های مرزی است که محرک خوبی برای افزایش مبادلات رسمی، شکوفایی مزایای نسبی، گسترش همکاری‌ها و توسعه بازارهای بین منطقه‌ای، تثبیت قیمت‌ها، جهت‌دهی به سودهای تجاری، افزایش اشتغال و رفاه برای جامعه مرزنشین است (کامران و همکاران، ۱۳۸۸: ۹) همچنین دولت برای بهبود وضعیت اقتصادی مناطق روستایی واقع در حوزه مرزی، سیاست ایجاد بازارچه‌های موقت مرزی را اجرایی کرد؛ بر این اساس در چند سال گذشته در مناطق مختلف مرزی، تعداد زیادی از آن‌ها تأسیس و به سرپرست هر خانوار روستایی، یک دفترچه مرزی داده شد تا با آن چندین بار در ماه از این بازارچه‌ها کالا وارد کنند. در منطقه بررسی شده نیز دو بازارچه موقت مرزی به اسم «پیران» و «دهره‌وران» راه‌اندازی شد. در این پژوهش به دنبال یافتن پاسخی در خور برای این پرسش هستیم که ایجاد بازارچه‌های موقت مرزی چه تأثیری بر ارتقاء شاخص‌های اقتصادی - اجتماعی مناطق روستایی مرزنشین داشته است؟

مفاهیم، دیدگاه‌ها و مبانی نظری

یک منطقه مرزی یا خط مرزی به محض پیدایش، نه تنها بر منظره طبیعی - که جزئی از آن به شمار می‌رود - بلکه بر عمران و سیاست‌های کشورهای مجاور نیز تأثیر می‌گذارد (پرسکات، ۱۳۵۸: ۲۱). به طور کلی دیدگاه غالب درباره نقش مرزها، به‌ویژه در ادبیات توسعه مناطق مرزی، به دو صورت است: نخست مرز به منزله خطی جداکننده و دوم مرز به منزله منطقه تماس (Wasti-walter, 2009: 332; Moraczewska, 2010: 329-331; Tykkylainen, 2009: 346; kladivo et al, 2012: 49; Geenhuizen et al, 1996: 674; Newman, 2003: 126-128; Laine, 2007: 50).

مرزها، کارکردهای مختلف امنیتی، اجتماعی، اقتصادی، ارتباطی، سیاسی و فرهنگی دارند. کارکرد مرزها در طی زمان و با بروز تحولات در عرصه جهان تغییر می‌کند. مرز بین‌الملل، اساساً با هدف تعیین حد و مرز خارجی سرزمین یک دولت ایجاد شده است؛ از این رو مشخص‌کننده محدوده حاکمیت دولت بر مردم و منابع تحت نفوذش است و قلمرویی را تعیین می‌کند که دولت قوانین خود را در آنجا به اجرا می‌گذارد و قدرتش را اعمال می‌کند. از این دیدگاه، مهم‌ترین کارکرد مرز، ایجاد مانع و عامل بازدارنده است (زرقانی، ۱۳۸۶: ۱۸۵). چگونگی کارکرد و نقش مرزها، عاملی کلیدی در توسعه مناطق مرزی به شمار می‌رود. مرزها هم می‌توانند مانعی در برابر توسعه و یکپارچگی نواحی مرزی باشند و هم به منزله پلی ارتباطی زمینه تعاملات و پیوند دو طرف مرز را فراهم کنند. فهم این تأثیر بازدارندگی یا نقش ارتباطی مرزها، وابسته به این است که ما چگونه مرزها و کارکرد آن‌ها را معنا کنیم (Chen, 2006: 25). از دیدگاه نخست، مرزها به منزله مانع یا فیلتر، هزینه معاملاتی و تبادلاتی زیادی را به بار می‌آورند؛ به بیان دیگر، مرزی که مانع مشروع شکل‌گیری نظام‌های نهادی، سیاسی و اجتماعی در منطقه مرزی باشد، مانعی در برابر جریان آزاد اطلاعات و تشدید پیچیدگی‌های بازار است (Wu, 1998: 191). به گفته چن در این حالت، مرز تمایل بیشتری به جدایی مناطق مرزی همجوار از طریق تعیین حدود، کنترل و نظارت بر عبور و مرور

و تشدید قوانین گمرکی دارد تا پیوستگی آن‌ها (Chen, 2006: 26). اما در دیدگاه مرز به مانند یک منطقه تماس، منطقه مرزی به صورت ناحیه‌ای است با شبکه‌ای از بنگاه‌های اقتصادی و سایر شبکه‌های اجتماعی دیگر که فراتر از خطوط مرزی، روندها، فرصت‌ها و مزایای جدیدی خلق می‌کنند (Wu, 1998: 191) و نقش مرز از یک مانع به یک پل ارتباطی یا به بیان ساده‌تر از یک دیوار به منبعی ارزشمند تبدیل می‌شود (Laine, 2007: 49)؛ بدین ترتیب با نگاهی کوتاه به ادبیات نظری مرز و مناطق مرزی، مشخص می‌شود با گذشت زمان، «مرزهای ملی، بخش زیادی از کارکردشان را به منزله مانع از دست داده‌اند و تعاملات و همکاری‌های میان‌مرزی به طور روزافزونی از اهمیت بیشتری برخوردار شده‌اند» (kladivo et al, 2012: 49).

تاکنون هیچ تعریف جهانی‌ای از بازارچه‌های مرزی به صورت عام ارائه نشده است؛ اما می‌توان گفت بازارچه‌های مرزی اساساً برای سرمایه‌گذاری و بهتر شدن وضعیت اقتصادی مناطق مرزنشین به وجود می‌آیند؛ به‌ویژه در کشورهای توسعه‌نیافته و در حال توسعه که از نظر اقتصادی وضعیت مطلوبی ندارند (Cussen, 2008: 4). از یک منظر، بازارچه مرزی، محوطه‌ای است محصور واقع در نقطه صفر مرزی و در جوار گمرکات و مجاز به انجام تشریفات ترخیص کالا یا مکان‌هایی که طبق تفاهم‌نامه‌های منعقدشده بین ایران و کشورهای همجوار باشد (کهنه‌پوشی و عنابستانی، ۱۳۹۱: ۹). معمولاً بازارچه‌ها به دو دسته کلی بازارچه‌های مرزی مصوب تجاری اقتصادی و بازارچه‌های امنیتی یا ویژه تقسیم می‌شوند (طیب‌نیا، ۱۳۹۵: ۱۵۱). به عقیده صاحب‌نظران، فعالیت‌های اقتصادی مناطق مرزی در توسعه اقتصادی نواحی مرزی، بهبود استانداردهای زندگی مردم، کاهش فقر، توزیع مناسب درآمد، ایجاد رابطه دوستی و تسریع همکاری‌های بیشتر بین نواحی مرزی نقشی اساسی دارند (Chandoevmit, 2004: 145). دلایل اقتصادی ایجاد بازارچه‌های مرزی میان دو کشور را می‌توان در الگوهای توسعه منطقه‌ای و مبادلات دو یا چندجانبه جست‌وجو کرد (چوکلی، ۱۳۹۱: ۲). با این همه در زمینه تجارت مرزی و بازارچه‌های مرزی نظریه‌های مختلفی وجود دارد که در زیر به بعضی از آن‌ها اشاره شده است:

نظریه تجارت جدید: اولین بار در سال ۱۹۸۰ مطرح شد و به شدت متأثر از نظریه ادغام آن زمان بود. برخلاف الگوهای سنتی اخیر، الگوهای تجاری، امروزه اقتصادمقیاس‌اند و به صورت ترکیبی از رقابت و انحصارگری به وجود آمدند. طرفداران این نظریه بیان می‌کنند آزادسازی روابط تجاری در بازارچه‌های مرزی بر زندگی مناطق مرزی تأثیر می‌گذارد و ساکنان با هزینه‌های نسبتاً کمتر به بازارهای خارجی دسترسی می‌یابند (Viner, 1950; Wooton, 1988; Grinols, 1993; Tovias, 1991).

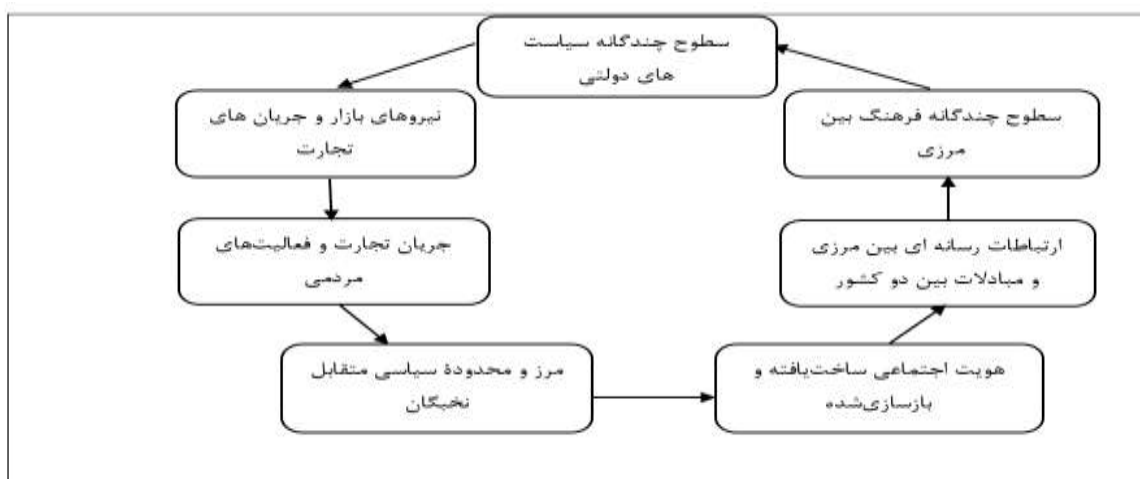
نظریه موقعیت سنتی: این نظریه را اولین بار اوهلین برتیل^۱ در سال ۱۹۶۷ به منزله یک الگوی سازگار خرید و فروش و ناآشنا با جلوه‌های فضایی یکپارچگی اقتصادی مطرح کرد و بعدها لوش^۲ آن را گسترش داد. در این الگو فرض بر این است که مصرف‌کنندگان و عوامل غیرمحرک تولید به اندازه هم در فضا توزیع شده‌اند و هزینه‌های حمل و نقل برای محصولات، متناسب با فاصله‌ای است که بین مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان وجود

¹ Ohlin Bertil

² August Losch

دارد؛ از این رو مکان بازار باید در یک محل خاص فضایی تعیین شود (Niebuhr, 1967; Ohlin, 1967; Losch, 1977; broker, 1983, 2002).

نظریه کنراد و نیکول: کنراد و نیکول در سال ۲۰۰۵، یک فرآیند تعاملی پنج مرحله‌ای را پیشنهاد کردند که به دنبال سطوح مختلف از مناطق مرزی است. این مراحل به طور مشخص و به صورت فعال در مناطق مرزی به صورت هویت، فرهنگ، نقش دولت، اقتصاد و سیاست با هم ترکیب می‌شوند. مانوئل چاوز این الگو را اصلاح کرد که در شکل (۱) نشان داده شده است (Emmanuel, 2005; Nicol, 2008).

شکل-۱: الگوی چاوز به اقتباس از کنراد و نیکول

منبع: Emmanuel, 2005

پیشینه پژوهش

در سال‌های اخیر پژوهشگران و صاحب‌نظران خارجی و داخلی، کارهای زیادی را درباره مرز و بازارچه‌های مرزی در زمینه‌های گوناگون انجام داده‌اند که در اینجا به بعضی از آنها اشاره می‌شود.

«عابد ابراهیمی مستکانی» (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی تأثیرات اجتماعی - اقتصادی بازارچه مرزی سرو بر توسعه مناطق روستایی پیرامون» به این نتیجه رسیده است که بازارچه مرزی سرو از نظر شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی در نظر گرفته شده برای بیشتر افراد بررسی شده اثر منفی داشته است.

«افتخاری» در پژوهشی با عنوان «ارزیابی آثار اقتصادی بازارچه‌های مرزی در بازتاب‌های توسعه؛ مطالعه موردی: بازارچه مرزی شیخ‌صالح شهرستان ثلاث باباجانی»، به این نتیجه رسیده که این بازارچه، آثار مثبتی بر مناطق پیرامون خود داشته است.

نتایج بعضی دیگر از پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه در جدول (۱) به طور خلاصه آورده شده است.

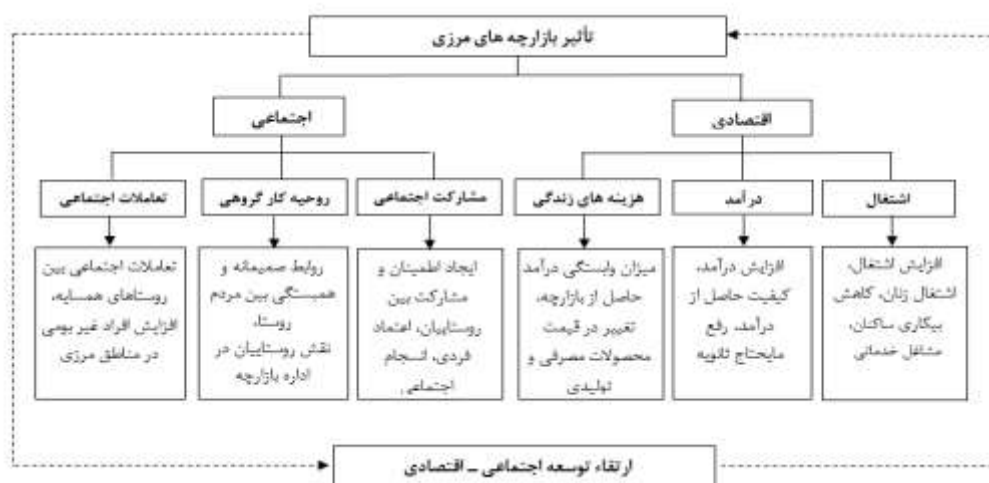
جدول-۱: پیشینه داخلی و خارجی پژوهش‌های انجام‌شده درباره مرز و بازارچه‌های مرزی

پژوهشگر	عنوان پژوهش	مکان	ابعاد، شاخص‌ها و مؤلفه‌ها	نتایج
بهرز محمدی یگانه	ارزیابی آثار اقتصادی بازارچه مرزی مهران بر توسعه نواحی روستایی (۱۳۹۰)	مهران (ایلام)	رفاه، میزان درآمد	بین ایجاد بازارچه و آثار اقتصادی آن، از جمله: افزایش اشتغال، کاهش فقر، افزایش درآمد و کاهش تمایل مهاجرت ساکنان مناطق مرزی به جاهای دیگر رابطه معناداری وجود دارد.
عابد اصلانی اسلمرز	بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش مرزنشینان بانه‌ای به قاچاق کالا (زمینه‌ها و راهکارها)	بانه	بُعد اجتماعی	بین تعهد اجتماعی و گرایش به قاچاق کالا، ارتباط معکوس و معناداری وجود دارد؛ همچنین بین رده‌های سنی و سطوح تحصیلی مختلف در گرایش به قاچاق کالا تفاوت معناداری وجود دارد.
سیمین ارمغان	آثار اقتصادی بازارهای مرزی بر توسعه روستایی (۱۳۹۰)	شهر آستارا	بُعد اقتصادی	افزایش رضایت در زندگی، تمایل به ماندن در روستا و کاهش مهاجرت، باسوادی، سطح برخورداری از امکانات زندگی و کیفیت منزل در بُعد اقتصادی، مهم‌ترین تغییرات در خانوارهای روستایی مرتبط با بازارچه مرزی آستارا بوده است.
سید هادی کهنه‌پوشی	بررسی تأثیرات اقتصادی قاچاق کالا بر شهرهای مرزی (۱۳۹۱)	شهرستان مریوان	بعد اقتصادی	تأثیر مثبت و زیاد قاچاق کالا بر میزان اشتغال و درآمد ساکنان شهر «مریوان» و نیز تأثیر قاچاق کالا بر سایر بخش‌های اقتصادی منطقه.
Rekha Rao Nicholson	انگیزه و عملکرد کارفرمایان مرزی از اقتصادهای در حال ظهور (۲۰۱۳)	چین و هند	دادوستد در نواحی مرزی	شرکت این کشورها در فعالیتهای مرزی به ثروتمند شدن سهام‌داران زیادی منجر شد. سهام‌داران هندی به احتمال زیاد به دلیل فاصله فرهنگی با کشور همسایه (چین) از معاملات کوچکی بهره‌مند می‌شوند؛ در حالی که سرمایه‌گذاران چینی شرکت‌های تولیدی را از توسعه مرزی به دست آوردند.
Nolan Gaffney	کسب مشارکت شرکت‌های چندملیتی (MNE) در بازارچه‌های مرزی در حال ظهور: نقش فاصله اقتصادی و دانش (۲۰۱۶)	در سطح جهان	بعد اقتصادی - دانش	تلاش برای تسهیل انتقال دارایی در طول فعالیتهای مرزی؛ بازارهای در حال ظهور شرکت‌های چندملیتی (EMNEs)، باید به دنبال سطوح بالاتری از مشارکت باشند که رسیدن به اهداف مدنظر را در مکان‌هایی آسان‌تر کند که از نظر دانش و توسعه اقتصادی فاصله زیادی دارند.
Christopher Wilso	انتقال اقتصاد مرزی در ایالات متحده و مکزیک: گزارش انجمن منطقه با رقابت اقتصادی (۲۰۱۴)	ایالات متحده و مکزیک	مبادلات مرزی - قانون‌گذاری	تقویت، گسترش و ترویج مؤسسات منطقه مرزی در ایالات متحده و مکزیک نشان‌دهنده خدمت به اقتصاد این کشورهاست. فقط با نهادهای قوی در مناطق مرزی، مرز جوامع به صورت یکپارچه و قوی نگه داشته و از آن‌ها برای انجام مبادلات و فعالیتهای اقتصادی استفاده می‌شود.
Edwards T.Huw	فاصله از مرز و تأثیر آن بر اقتصاد (۲۰۱۵)	در سطح جهانی	اقتصاد فضایی، بازار مرزی، اقتصاد کلان	مسائل تأثیرگذار در آثار اقتصادی فاصله از مرز عبارت‌اند از: (۱) ارزش و حجم تجارت دوجانبه؛ (۲) تجارت حاشیه‌ای؛ (۳) رقابت در بازار و رقابت در شرکت‌ها؛ (۴) یکپارچه‌سازی منطقه و سود و هزینه‌های آن؛ (۵) تجارت، نوآوری و فن‌آوری سرریز؛ (۶) ادغام و همگرایی اقتصاد کلان.
Annekatriin Niebuhr	اثر ادغام و یکپارچه‌سازی در مناطق مرزی و بررسی نظریه‌های اقتصادی و مطالعات تجربی (۲۰۰۲)	در سطح جهانی	توسعه اقتصادی	اگر روابط بین مناطق مرزی بین دو کشور با هم به صورت یکپارچه باشد و روابط اقتصادی خود را سازمان دهند، در مناطق مرزی از نظر اقتصادی پیشرفت بیشتری حاصل می‌شود. همچنین به عقیده وی از آنجایی که تعادل فضایی بر ادغام و یکپارچگی تأثیر می‌گذارد، ممکن است هزینه‌های حمل‌ونقل بین‌المللی را آسان کند و حرکات سازنده مرزی را تغییر دهد.

پژوهشگر	عنوان پژوهش	مکان	ابعاد، شاخص‌ها و مؤلفه‌ها	نتایج
Heidrun Friesse	مرزهای اقتصادی لامپدوسا و صنعت نوپای مهاجرت (۲۰۱۲)	لامپدوسا، سیسیل و تونس	اقتصاد رسمی و غیررسمی	تشدید کنترل مرزی، معاهده شنگن (Schengen) و خارج کردن مستعمرات سابق اروپا در مرز شمال آفریقا، به فعالیت‌های اقتصادی غیررسمی منجر شد.
Christina Gasman	آثار بازارچه‌های غیرقانونی در قاچاق امتداد مرز جنوب غربی ایالات متحده (۲۰۰۸)	ایالات متحده	اقتصاد غیررسمی	کنترل مرزی بر قاچاق بین مکزیک و ایالات متحده تأثیر گذاشته است. این قاچاق بیشتر در زمینه قاچاق مهاجران است. با عبور از مرز، امکان مرگ آنان نیز وجود دارد.

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵

الگوی نظری این پژوهش، بازارچه مرزی را مداخله‌کننده در توسعه در نظر گرفته است که به تغییرات اقتصادی و اجتماعی در روستاهای پیرامون دامن می‌زند؛ بر این اساس در صورتی که این تغییرات در زمینه اشتغال، درآمد، مشارکت اجتماعی و همچنین تعاملات اجتماعی به صورت مثبت عمل کرده باشد، سبب ارتقاء توسعه اقتصادی - اجتماعی در نواحی روستایی مرز نشین می‌شود (شکل ۲).

شکل ۲- چارچوب انتخاب شاخص

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از حیث روش گردآوری داده‌ها، توصیفی - تحلیلی است. برای گردآوری داده‌ها در بخش نظری از روش اسنادی و در بخش میدانی از روش پیمایش مبتنی بر مصاحبه و پرسش‌نامه بهره گرفته شده است. این پژوهش به دنبال تأثیر بازارچه‌های مرزی در ارتقاء شاخص‌های اقتصادی - اجتماعی مناطق روستایی مرز نشین است. جامعه آماری این پژوهش را خانوارهای ساکن در سه دهستان مرزی خاو و میرآباد، زریوار و سرکل تشکیل می‌دهند. با بهره‌گیری از فرمول کوکران، حجم نمونه از کل ۹۳ روستای واقع در این دهستان‌ها، تعداد ۱۸ روستا و از میان ۳۰۹۴ خانوار، تعداد ۳۶۰ خانوار تعیین شد. برای گزینش روستاها و نیز خانوارهای نمونه در آن‌ها، ابتدا روستاها براساس معیار فاصله از مرز به سه دسته تقسیم و از میان هر سه دسته، با توجه به امکانات و محدودیت‌های موجود و نیز زیادبودن درصد احتمال وجود قاچاق، ۱۸ روستا به روش

تصادفی طبقه‌بندی شده، برگزیده شدند. حجم نمونه با بهره‌گیری از فاصله روستاها از مرز^۱ به دست آمد. گزینش خانوارهای نمونه نیز به این صورت انجام شد که در روستاهای نزدیک مرز هر روستا ۳۰ پرسش‌نامه، روستاهای در فاصله متوسط مرز هر روستا ۲۰ پرسش‌نامه و در نهایت روستاهای در فاصله دور از مرز در هر روستا ۱۰ پرسش‌نامه توزیع شد و در مجموع ۳۶۰ نفر به عنوان نمونه پرسش‌نامه تکمیل کردند (جدول ۲). همچنین با ۳۰ نفر از افراد نمونه برای تکمیل یافته‌ها، مصاحبه فردی عمیق انجام شد. پرسش‌نامه خانوار شامل پرسش‌های بسته با بهره‌گیری از طیف لیکرت طراحی شد. روایی محتوایی پرسش‌نامه را جمعی از استادان دانشگاهی تأیید کردند و اعتبار پرسش‌نامه‌ها نیز با آزمون آلفای کرونباخ، ۰,۷۸ درصد برآورد شد. به منظور تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها از آزمون t تک‌نمونه‌ای، آزمون کای اسکوتر و آزمون ANOVA در نرم‌افزار SPSS و همچنین برای تجزیه و تحلیل فضایی و تولید نقشه‌های مبتنی بر داده‌های آماری، از روش‌های خوشه‌بندی/کم/زیاد، خودهمبستگی فضایی، تحلیل لکه‌های داغ و روش IDW^۲ در نرم‌افزار GIS استفاده شد.

جدول ۲- روستاهای نمونه و توزیع کل پرسش‌نامه‌ها در بین آن‌ها

فاصله از مرز	نام روستا	تعداد خانوار	کل جمعیت	تعداد پرسش‌نامه
۵ کیلومتری از مرز	انجیران	۱۱۱	۴۵۵	۳۰
	باشماق	۴۵	۱۹۳	۳۰
	دره‌وهران	۸۳	۳۳۴	۳۰
	ساوجی	۲۸۰	۱۱۵۲	۳۰
	سردوش	۳۸۰	۱۵۰۲	۳۰
	کانی‌کیود	۴۱	۱۸۱	۳۰
۱۵ کیلومتری از مرز	برده‌رشه	۲۴۴	۱۰۹۴	۲۰
	پیرصفا	۷۴	۳۰۷	۲۰
	کانی‌سانان	۱۷۱	۶۶۰	۲۰
	کانی‌سفید	۶۰	۲۵۸	۲۰
	نی	۶۵۶	۲۵۶۰	۲۰
	ینگچه	۹۰	۳۶۲	۲۰
۲۵ کیلومتری از مرز	بالک	۱۳۹	۵۲۹	۱۰
	درزیان	۱۱۲	۴۵۱	۱۰
	شارانی	۱۱۳	۴۷۲	۱۰
	مرگ	۸۹	۳۶۵	۱۰
	نژمار	۲۸۰	۱۱۰۴	۱۰
	ننه	۱۲۶	۴۷۷	۱۰
جمع	۱۸	۳۰۹۴	۱۲۴۵۶	۳۶۰

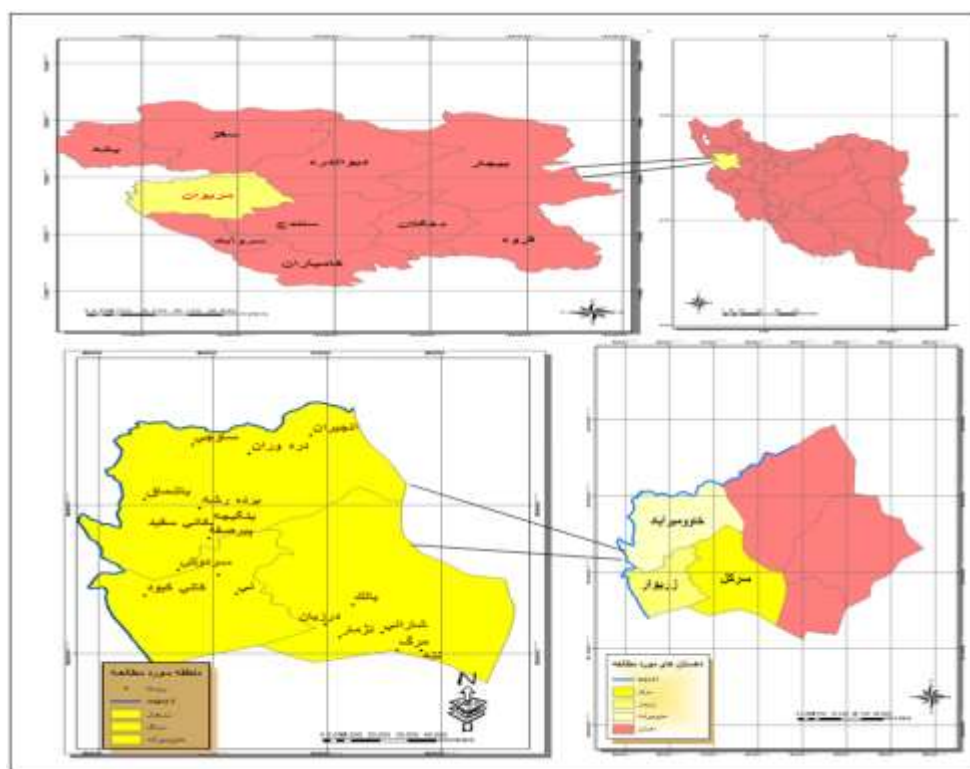
منبع: مطالعات میدانی نگارندگان، ۱۳۹۵

^۱ دلیل گزینش این روش این است که روستاهای نزدیک تر شبه مرز بیش از روستاهای دیگر با بازارچه‌های مرزی در ارتباط هستند و از آن تأثیر می‌پذیرند.

^۲ Inverse Distance Weighted

محدوده پژوهش

شهرستان مریوان در استان کردستان و در ۱۳۵ کیلومتری باختر سنندج قرار دارد. این شهرستان از شمال به سقز و عراق، از جنوب به پاوه، از شرق به سنندج و از غرب به عراق منتهی شده است (نجفی، ۱۳۶۹: ۵۸۵). براساس آخرین تقسیمات کشوری، شهرستان مریوان ۳ بخش، ۳ شهر، ۶ دهستان و ۱۵۱ آبادی با سکنه دارد (سالنامه آماری استان کردستان). براساس آخرین سرشماری صورت گرفته در سال ۱۳۹۵، جمعیت شهرستان مریوان ۱۹۵۲۶۳ نفر شامل ۱۵۱۱۸۸ نفر ساکن در نقاط شهری و ۴۴۰۷۴ نفر ساکن در نقاط روستایی است و از جمعیت ساکن در نقاط روستایی شهرستان، ۲۱۲۴۲ نفر را زنان و ۲۲۸۳۲ نفر را مردان تشکیل می‌دهند (فرهنگ آبادی‌های استان کردستان، ۱۳۹۵).

شکل ۳- موقعیت منطقه بررسی شده (منبع: نگارندگان پژوهش، ۱۳۹۵)

یافته‌های پژوهش

بررسی ویژگی‌های فردی پاسخ‌دهندگان نشان می‌دهد تمامی پاسخ‌دهندگان مرد بوده‌اند. از حیث سن، ۹/۳ درصد پاسخگویان تقریباً در همه رده‌های سنی از جوان تا بزرگسال هستند. از نظر تحصیلات نیز ۴/۶ درصد افراد بی‌سواد، حدود ۶۶ درصد افراد در سطح تحصیلات ابتدایی تا دبیرستان و ۲۸/۹ درصد افراد در سطح دیپلم و بالاتر بوده‌اند (جدول ۳).

وضعیت شغلی پاسخ‌دهندگان در ۲ رده کلی شغل اصلی و شغل فرعی مبین این است که برحسب وضعیت شغلی، افراد پاسخگو ۳۳ درصد شغل کشاورزی و ۲۱/۵ درصد شغل خدمات عمومی (مغازه، راننده تاکسی بین روستا - شهری) دارند، ۶/۲ درصد کارمند دولت، ۲۲/۲ درصد کارگر و ۴/۵ درصد دهیار هستند و ۱۲/۶ درصد افراد

به سایر فعالیت‌ها مشغولند. در مشاغل فرعی یا جانبی ۳۶/۲ درصد افراد به کولبری، ۲۹ درصد به کار در بازارچه و ۳۴/۵ درصد به سایر فعالیت‌ها (کشاورزی، کارگری و خدمات) اشتغال دارند. از نظر رضایت شغلی نیز، بیش از ۲۶ درصد پاسخگویان در سطح زیاد و بسیار زیاد، احساس رضایتمندی دارند و حدود ۵۲ درصد در سطح کم و بسیار کم از شغل خود ناراضی‌اند.

جدول-۳: ویژگی‌های فردی پاسخ‌دهندگان در نواحی روستایی مناطق مرزی

شاخص	دسته‌بندی	درصد	فراوانی	شاخص	دسته‌بندی	درصد	فراوانی
سن	۱۵-۲۵	۹,۳	۴۵	سطح تحصیلات	بی‌سواد	۴,۶	۲۹
	۲۵-۳۵	۲۳,۱	۷۵		ابتدایی	۱۰,۵	۴۶
	۳۵-۴۵	۳۶,۶	۱۲۰		راهنمایی	۲۴,۸	۸۰
	۴۵-۵۵	۲۵,۴	۸۹		دبیرستان	۳۱,۱	۱۱۰
	۵۵ و بالاتر	۵,۵	۳۱		دیپلمه و بالاتر	۲۸,۹	۹۵
شغل اصلی	کشاورز	۳۳	۱۰۴	رضایت شغلی	بسیار زیاد	۹,۸	۴۶
	خدمات عمومی	۲۱,۵	۷۰		زیاد	۱۶,۴	۶۰
	کارمند دولت	۸,۸	۳۵		تا اندازه‌ای	۲۲,۱	۷۱
	کارگر	۳۲,۲	۸۲		کم	۲۹,۷	۱۰۱
	دهیار	۴,۵	۲۸		بسیار کم	۲۲	۸۲
شغل دوم	کولبری	۳۶,۲	۱۳۰				
	کار در بازارچه	۲۹	۱۰۲				
	سایر	۳۴,۵	۱۲۸				

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

جدول (۴) میزان رضایت پاسخ‌دهندگان را در قالب ۲۱ شاخص اقتصادی (اشتغال، فرصت کارآفرینی، مهاجرت به دلیل کسب شغل، کاهش فعالیت‌های کشاورزی، سود برابر از بازارچه برای هر روستایی، درآمد حاصل از دفترچه مرزی، افزایش مشاغل خدماتی، افزایش فرصت شغلی، کاهش فرصت بیکاری، افزایش قیمت زمین در روستا، بهبود وضعیت درآمد، بهتر بودن فرصت شغلی پیش از تأسیس، تأثیر بازارچه‌ها در اشتغال زنان روستایی، افزایش انگیزه‌های سرمایه‌گذاری، حفظ فعالیت‌های تولیدی، رفع مایحتاج ثانویه، افزایش پس‌انداز، افزایش هزینه‌های حمل و نقل، میزان خدمات مالی و اعتباری) نشان می‌دهد. با توجه به میانگین و آزمون کای اسکور، بازارچه‌های مرزی در ارتقاء شاخص‌های اقتصادی مناطق روستایی مرز نشین نقش دارند. همچنین براساس داده‌های به‌دست‌آمده از میزان رضایت پاسخ‌دهندگان در قالب ۱۰ شاخص اجتماعی (مهاجرت روزانه به شهر، مهاجرت روزانه به بازارچه، تسهیل رفت‌وآمد با کشور همسایه، نقش مردم در اداره بازارچه‌ها، تعاملات اجتماعی بین روستاهای همسایه، افزایش جمعیت غیربومی در مناطق مرزی، ارتباط بین جامعه روستایی با یکدیگر، ایجاد اطمینان و مشارکت، کاهش انگیزه مهاجرت روستاییان به شهر، روحیه کار گروهی)، براساس میانگین و آزمون کای اسکور، هر شاخص، حاکی است بازارچه‌های مرزی در ارتقاء شاخص‌های اجتماعی تأثیر مثبتی داشته‌اند (جدول ۵).

جدول-۴: تأثیر بازارچه‌های موقت مرزی بر وضعیت اقتصادی منطقه بررسی شده از نظر پاسخ‌دهندگان

شاخص	ک.موافقم	موافق	بینابین	مخالف	ک.مخالفم	میانگین	کای اسکوئر	سطح معناداری
اشتغال	۱۹,۷	۲۷,۵	۲۰,۳	۲۰,۳	۱۲,۲	۲,۷۸	۲۱,۰۵۶	.۰۰۰
فرصت کارآفرینی	۲۲,۵	۲۸,۶	۲۴,۷	۱۴,۴	۹,۷	۲,۶۰	۴۳,۰۵۶	.۰۰۰
مهاجرت به دلیل کسب شغل	۱۲,۵	۱۹,۷	۲۳,۹	۹,۲۶	۱۶,۹	۳,۱۶	۲۳,۲۲۲	.۰۰۰
کاهش فعالیت‌های کشاورزی	۱۸,۹	۳۰,۶	۲۵,۶	۱۷,۲	۷,۸	۲,۶۴	۵۴,۱۱۱	.۰۰۰
سود برابر از بازارچه برای هر روستایی	۲۶,۴	۳۴,۷	۲۰,۰	۱۵,۰	۳,۹	۲,۳۵	۹۷,۵۸۳	.۰۰۰
درآمد حاصل از دفترچه مرزی	۳۷,۸	۳۹,۴	۱۶,۹	۵,۳	۰,۶	۱,۹۱	۲۳۳,۶۹۴	.۰۰۰
افزایش مشاغل خدماتی	۲۶,۱	۳۳,۳	۲۲,۵	۱۳,۳	۴,۷	۲,۳۷	۸۹,۸۶۱	.۰۰۰
افزایش فرصت شغلی	۱۹,۷	۲۵,۸	۲۲,۲	۲۰,۰	۱۲,۲	۲,۳۱	۱۷,۹۱۷	.۰۰۱
کاهش فرصت بیکاری	۲۴,۴	۲۹,۲	۲۳,۶	۱۳,۹	۸,۹	۲,۴۶	۴۹,۹۷۲	.۰۰۰
افزایش قیمت زمین در روستا	۷,۲	۱۷,۵	۲۸,۳	۲۵,۸	۲۱,۱	۳,۳۶	۴۹,۳۶۱	.۰۰۰
بهبود وضعیت درآمد	۲۳,۳	۹,۳۱	۲۵,۰	۱۵,۳	۴,۴	۲,۵۴	۷۹,۷۵۰	.۰۰۰
بهبود فرصت شغلی پیش از تأسیس	۲۲,۸	۳۱,۴	۲۸,۹	۱۳,۳	۲۸,۹	۲,۵۶	۹۵,۳۰۶	.۰۰۰
تأثیر بازارچه‌ها در اشتغال زنان روستایی	۴۱,۱	۳۹,۴	۱۷,۵	۱,۱	۰,۸	۱,۱۹	۲۷۹,۷۵۰	.۰۰۰
افزایش انگیزه‌های سرمایه‌گذاری	۳۱,۴	۳۴,۷	۲۵,۳	۷,۲	۱,۴	۱,۸۸	۱۵۹,۱۱۱	.۰۰۰
حفظ فعالیت‌های تولیدی	۱۹,۲	۳۱,۱	۳۲,۲	۱۳,۱	۴,۴	۲,۴۸	۱۰۱,۴۷۲	.۰۰۰
رفع مایحتاج ثانویه	۲۳,۹	۳۲,۵	۲۹,۷	۱۰,۳	۳,۶	۲,۶۳	۱۱۳,۲۲۲	.۰۰۰
افزایش پس‌انداز	۳۴,۴	۳۳,۳	۲۱,۹	۷,۸	۲,۵	۲,۸۹	۱۵۲,۲۵۰	.۰۰۰
افزایش هزینه‌های حمل و نقل	۱۶,۹	۲۷,۵	۳۱,۷	۶,۴	۱۷,۵	۳,۳۱	۷۰,۷۷۸	.۰۰۰
میزان خدمات مالی و اعتباری	۳۱,۴	۳۶,۱	۲۶,۱	۴,۷	۱,۷	۱,۹۱	۱۷۹,۳۰۶	.۰۰۱

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

جدول-۵: تأثیر بازارچه‌های مرزی بر وضعیت اجتماعی منطقه بررسی شده از نظر پاسخ‌دهندگان

شاخص	ک.موافقم	موافق	بینابین	مخالف	ک.مخالفم	میانگین	کای اسکوئر	سطح معناداری
مهاجرت روزانه به شهر	۱۹,۲	۲۹,۷	۲۵,۳	۱۸,۳	۷,۵	۳,۳۸	۵۰,۷۷۸	.۰۰۰
مهاجرت روزانه به بازارچه	۲۱,۷	۳۲,۸	۲۳,۶	۱۵,۶	۶,۴	۳,۴۸	۶۹,۱۳۹	.۰۰۰
تسهیل رفت‌وآمد با کشور همسایه	۱۵,۶	۲۷,۸	۲۴,۴	۱۹,۲	۱۳,۱	۳,۱۴	۲۶,۸۰۶	.۰۰۰
نقش مردم در اداره بازارچه‌ها	۱۷,۸	۱۶,۱	۲۱,۷	۳۲,۲	۱۲,۲	۲,۲۷	۴۱,۸۸۹	.۰۰۰
تعاملات اجتماعی بین روستاهای همسایه	۱۸,۳	۳۰,۳	۲۵,۸	۱۷,۲	۸,۳	۳,۳۳	۵۱,۵۲۸	.۰۰۰
افزایش افراد غیربومی در مناطق مرزی	۲۹,۲	۳۵,۸	۱۹,۴	۱۰,۸	۴,۷	۳,۷۴	۱۱۷,۴۴۴	.۰۰۰
ارتباط بین جامعه روستایی با یکدیگر	۱۵,۶	۳۲,۲	۲۵,۳	۱۸,۹	۸,۱	۳,۲۸	۲۶۱,۶۱	.۰۰۰
ایجاد اطمینان و مشارکت	۱۷,۲	۲۷,۸	۲۲,۵	۲۱,۱	۱۱,۴	۳,۲۰	۲۶,۹۷۲	.۰۰۰
کاهش انگیزه مهاجرت روستاییان به شهر	۱۶,۴	۱۵,۶	۲۳,۱	۲۰,۰	۲۵,۰	۳,۰۵	۱۲,۰۸۳	.۰۰۷
روحیه کار گروهی	۱۰,۸	۲۸,۳	۲۱,۷	۲۵,۶	۱۳,۶	۳,۱۹	۴۱,۰۲۸	.۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

با احتساب دامنه طیفی تأثیر بازارچه‌های مرزی بر شاخص‌های اقتصادی - اجتماعی (بین ۱ تا ۵ براساس طیف لیکرت) و با در نظر گرفتن میانگین نظری (۳,۱)، تفاوت در سطح آلفای ۰,۰۵ ($\text{sig}=0,000$) معنادار است و تفاوت آن با میانگین نظری در حد متوسط ارزیابی و برآورد شده است (جدول ۶). ارزیابی این میزان برای تمامی شاخص‌های بُعد اقتصادی کمتر از شرایط مطلوب و حد متوسط است. از آنجا که شغل و درآمد حاصل از فعالیت‌های رایج در

بازارچه‌های مرزی به حدی نیست که مردم قادر به نگهداشت بخشی از درآمد به دست آمده باشند، بنابراین آن‌ها در زمینه پس انداز نیز عملکرد مطلوبی نداشته‌اند. همچنین در بعد اجتماعی، محاسبه ارزیابی شاخص مشارکت اجتماعی و تعاملات اجتماعی با کشور همسایه بیشتر از شرایط مطلوب و حد متوسط را نشان می‌دهد؛ اما در شاخص روحیه کار گروهی، کمتر از شرایط مطلوب است؛ بنابراین در زمینه توسعه اجتماعی، بازارچه‌های مرزی تأثیر مثبتی بر ابعاد اجتماعی نواحی روستایی مرز نشین داشته‌اند. به بیان دیگر بازارچه‌های مرزی بر تعاملات اجتماعی روستاییان با یکدیگر و با جوامع شهری تأثیرگذار بوده‌اند؛ به گونه‌ای که میزان مهاجرت روزانه روستا - شهری بسیار بیشتر از گذشته شده است.

جدول ۶- نتایج آزمون t تأثیر بازارچه‌های مرزی بر ابعاد اقتصادی مناطق روستایی مرز نشین

متغیر	ابعاد	میانگین	انحراف معیار	شاخص t	سطح معناداری	
					حد کم	حد زیاد
اقتصادی	اشتغال	۳,۰۳۶۶	۵۳۴۶۵	۲,۲۶۴	۰,۰۲۴	۰,۰۶۸۴
	درآمد	۳,۰۱۶۹	۴۶۳۰۶	۱,۲۰۹	۰,۰۲۲۷	-۰,۰۱۰۶
	پس انداز	۲,۹۸۶۰	۳۱۲۶۸	-۱,۴۷۹	۰,۰۱۳۹	۰,۰۰۴۶
اجتماعی	مشارکت اجتماعی	۳,۷۹۳۱	۸۹۷۷۴	۴,۳۷۴	۰,۰۰۰	-۰,۱۱۳۹
	روحیه کار گروهی	۳,۰۲۳۶	۸۸۴۸۰	۵۰۶	۰,۰۰۶	-۰,۰۶۸۱
	تعاملات اجتماعی با کشور همسایه	۳,۷۶۶۷	۸۵۸۱۹	۵,۱۵۹	۰,۰۰۰	-۰,۳۲۲۳

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

جدول ۷- تحلیل واریانس تأثیر بازارچه‌های مرزی بر شاخص‌های اقتصادی در آزمون ANOVA

سطح معناداری	F	مجموع میانگین	درجه آزادی	مجموع مربعات	شاخص
۰,۰۰۶	۰/۴۰۳	۰,۰۴۱	۲	۰,۸۲۰	بین گروه‌ها
		۰,۱۰۲	۱,۰۶۵	۱۰۸,۱۷۶	در داخل گروه‌ها
			۱,۰۶۷	۲۵۸,۱۰۸	جمع
۰,۰۰۰	۲,۹۱۶	۰,۵۹۹	۲	۱,۱۹۹	بین گروه‌ها
		۰,۲۰۶	۱,۰۶۵	۲۱۸,۹۲۷	در داخل گروه‌ها
			۱,۰۶۷	۲۲۰,۱۲۶	جمع
۰,۰۰۹	۰,۵۵	۰,۰۱۶	۲	۰,۳۲۰	بین گروه‌ها
		۰,۲۸۹	۱,۰۶۵	۳۰۷,۸۳۳	در داخل گروه‌ها
			۱,۰۶۷	۳۰۷,۸۶۵	جمع
۰,۰۰۲	۶,۴۲۹	۵,۰۳۰	۲	۱۰,۰۵۹	بین گروه‌ها
		۰,۷۸۲	۳۵۷	۲۷۹,۲۷۴	در داخل گروه‌ها
			۳۵۹	۲۸۹,۲۳۳	جمع
۰,۰۰۷	۵,۰۱۰	۳,۸۳۷	۲	۷,۶۷۴	بین گروه‌ها
		۰,۷۶۶	۳۵۷	۲۷۳,۳۷۶	در داخل گروه‌ها
			۳۵۹	۲۸۱,۰۴۹	جمع
۰,۰۰۲	۶,۱۸۶	۴,۴۲۸	۲	۸,۸۵۶	بین گروه‌ها
		۰,۷۱۶	۳۵۷	۲۵۵,۵۴۴	در داخل گروه‌ها
			۳۵۹	۲۶۴,۴۰۰	جمع

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۵

نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه درباره تأثیر بازارچه‌های مرزی در نواحی روستایی مرزی بر اساس فاصله از مرز، به این صورت است که با توجه به مقدار Sig در متغیرهای اشتغال، درآمد، پس‌انداز، مشارکت اجتماعی، روحیه کار گروهی و تعاملات اجتماعی با کشور همسایه، در روستاهای واقع در فاصله‌های مختلف، تفاوت میانگین معنادار است. برای شناسایی این اختلاف در میان گروه‌ها، با توجه به جدول مقایسه‌های چندگانه در آزمون ANOVA، تأثیر بازارچه‌های مرزی بر هر یک از گروه‌های روستایی به تفکیک شاخص‌های اشتغال، درآمد، پس‌انداز، مشارکت اجتماعی، روحیه کار گروهی و تعاملات اجتماعی با کشور همسایه در فاصله‌های مختلف، محاسبه شده است. بر اساس میانگین در بین سه گروه روستایی در فاصله‌های مختلف، در شاخص اشتغال، روستاهای نزدیک مرزی بیشترین اختلاف را با گروه‌های دیگر دارند؛ دلیل این امر، نبود زمینه برای ایجاد مشاغل دیگر در این روستاها و در نتیجه وابسته بودن شغل بیشتر اهالی به بازارچه‌های مرزی است.

در شاخص درآمد، روستاهای متوسط مرزی، بیشترین اختلاف را با گروه‌های دیگر دارند که دلیل این امر با توجه به مشاهدات میدانی این است که روستاهای با فاصله متوسط از مرز، از بازارچه‌های مرزی به عنوان شغل دوم استفاده می‌کنند؛ به همین دلیل نسبت به روستاهای نزدیک مرزی که زمین کشاورزی مناسب و زمینه برای شغل دیگری ندارند، احساس رضایت بیشتری دارند؛ به بیان دیگر، روستاهای نزدیک مرزی به دلیل اینکه تنها شغل آنان کولبری و استفاده از کارت مرزی در بازارچه‌های مرزی است، احساس رضایت کمتری دارند.

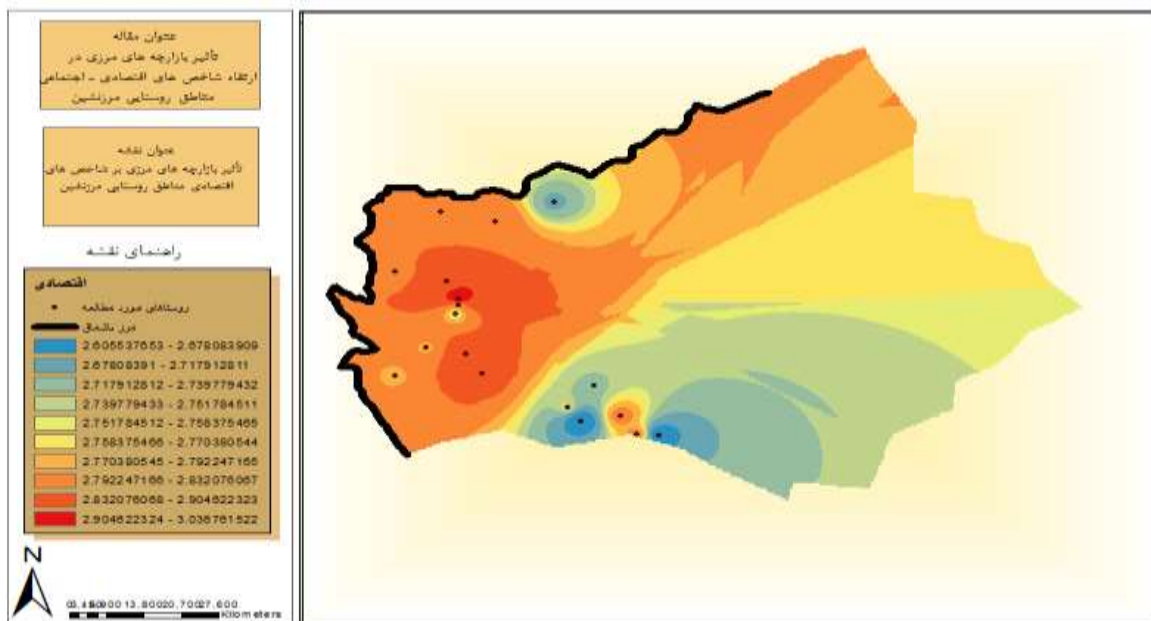
همچنین در شاخص پس‌انداز، با توجه به میانگین در بین سه گروه، روستاهای با فاصله متوسط از مرز، بیشترین اختلاف را با گروه‌های دیگر دارند. در بعد مشارکت اجتماعی نیز، روستاهای متوسط مرزی، بیشترین اختلاف را با گروه‌های دیگر دارند. از میان سه بعد اجتماعی، به جز مشارکت، در دو بعد دیگر «روحیه کار گروهی» و «تعاملات اجتماعی با کشور همسایه»، روستاهای نزدیک مرزی بیشترین اختلاف را با گروه‌های دیگر دارند؛ دلیل این امر، تأثیرپذیری بیشتر روستاهای نزدیک مرزی از شرایط حاکم بر مرز در مقایسه با روستاهای با فاصله متوسط و دور از مرز است.

تحلیل فضایی داده‌ها

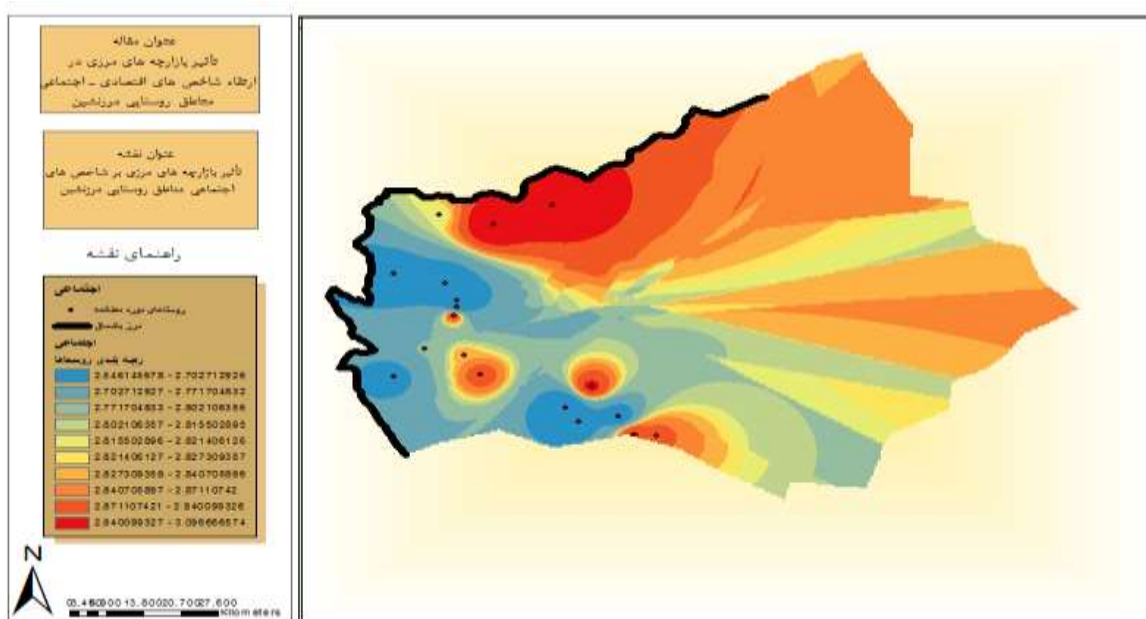
تحلیل فضایی شاخص‌های استفاده‌شده در محدوده پژوهشی، نشان می‌دهد روستاهای در فاصله متوسط از مرز (۵-۱۵ کیلومتری) از نظر شاخص‌های اقتصادی تأثیر بیشتری از بازارچه‌های مرزی می‌پذیرند.

روستاهای نزدیک مرز (۰-۵ کیلومتری) با وجود فاصله کمتر از مرز و بازارچه‌های مرزی، آنچنان تأثیر مثبتی از بازارچه‌های مرزی نمی‌گیرند؛ به این دلیل که تنها زمینه شغلی در این روستاها از مرز و بازارچه‌های مرزی است که با تأسیس بازارچه‌های مرزی و کنترل شدید دولت بر مرزها، آن نیز کم شده است. از سوی دیگر در این روستاها، زمین مرغوب برای کشاورزی و همچنین اشتغال در زمینه‌های دیگر وجود ندارد.

در روستاهای دور از مرز (۱۵-۲۵ کیلومتری) به دلیل دوری، کمتر کسی به فعالیت‌های مرزی می‌پردازد و همچنین به بیشتر این روستاها، کارت مرزی تعلق نگرفته است؛ اما با توجه به مصاحبه‌های انجام‌شده با افراد در زمان پیش از تأسیس بازارچه‌ها، مردم این روستاها برای فعالیت قاچاق به نواحی نزدیک‌تر مرز می‌رفتند و کالا وارد و صادر می‌کردند که اکنون با وجود بازارچه‌های مرزی این فعالیت نیز کم‌رنگ شده است.

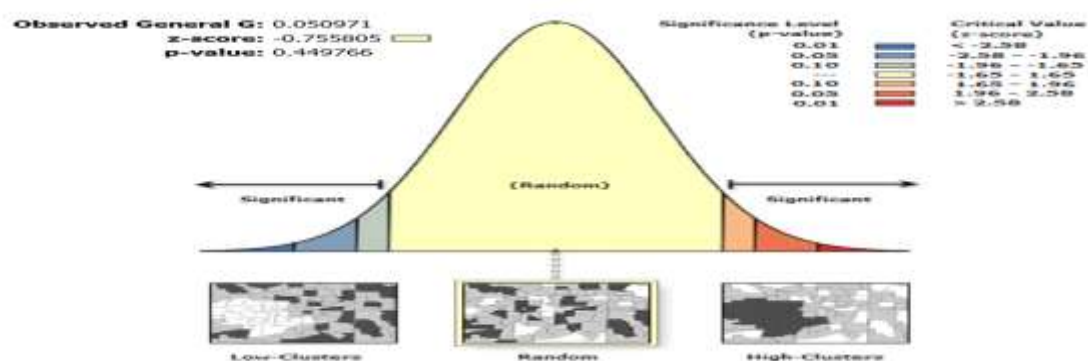

شکل ۴-: تأثیر بازارچه‌های مرزی بر شاخص‌های اقتصادی مناطق روستایی مرزنشین با بهره‌گیری از روش درونیابی IDW

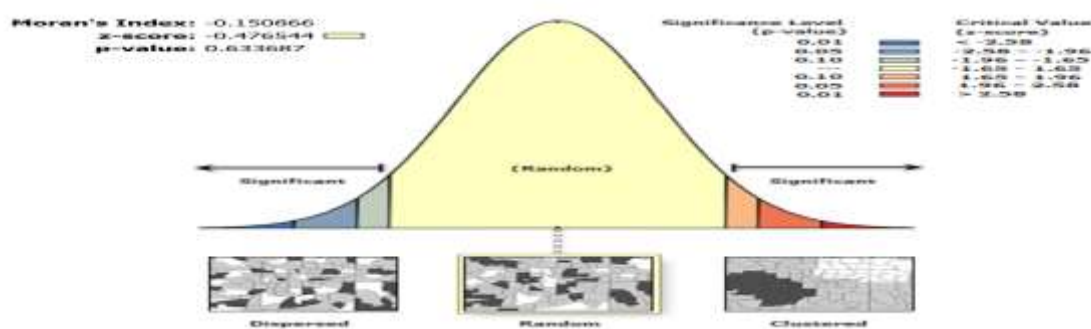
شکل ۵-: تأثیر بازارچه‌های مرزی بر شاخص‌های اجتماعی مناطق روستایی مرزنشین با بهره‌گیری از روش درونیابی IDW

با توجه به شکل بالا روستاهای در فاصله نزدیک به مرز (۰-۵ کیلومتری) از بازارچه‌های مرزی در بعد شاخص‌های اجتماعی تأثیر بیشتری می‌پذیرند؛ در حالی که روستاهای در فاصله متوسط از مرز (۵-۱۵ کیلومتری) و روستاهای دور از مرز (۱۵-۲۵ کیلومتری) از بازارچه‌های مرزی، از نظر شاخص‌های اجتماعی تأثیر کمتری می‌پذیرند.

شکل ۶- تحلیل نتایج خوشه‌بندی زیاد/کم (high/low clustering)

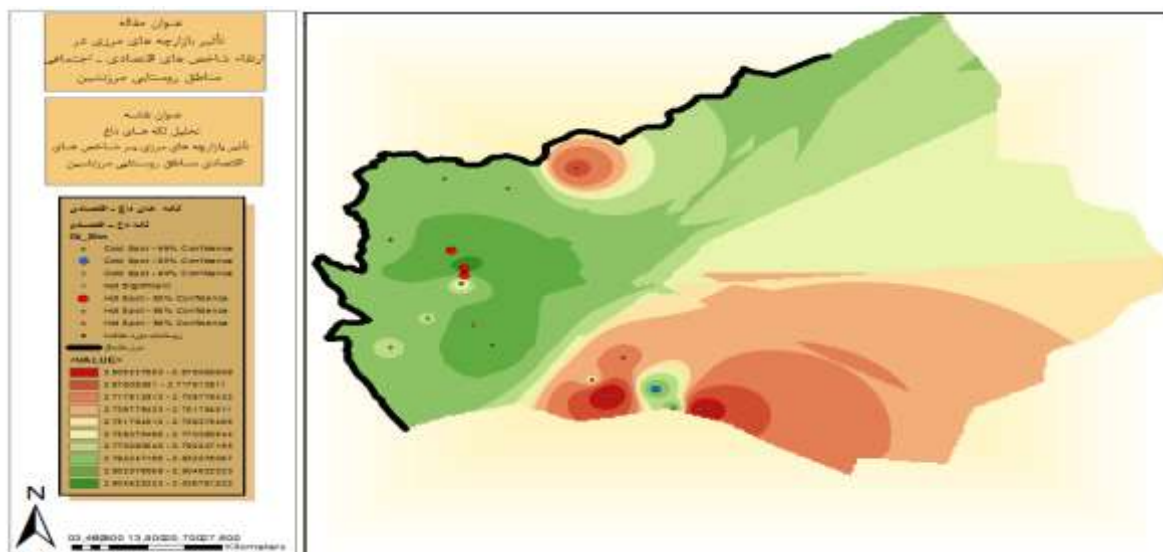
فرضیه صفر برای G عمومی آن است که هیچ نوع خوشه‌بندی فضایی را در مقادیر ویژگی بررسی شده برای عوارض موجود در لایه مدنظر ندارد. حال زمانی که مقدار امتیاز استاندارد Z بسیار بزرگ و مقدار P -Value بسیار کوچک و نزدیک به صفر باشد، آن‌گاه نتیجه می‌گیریم که فرضیه صفر رد می‌شود. اگر فرضیه صفر رد شود، آن‌گاه علامت امتیاز استاندارد Z اهمیت می‌یابد. اگر مقدار Z مثبت باشد، آن‌گاه نتیجه می‌گیریم که مقادیر زیاد یا کم ویژگی بررسی شده در منطقه پژوهشی خوشه‌بندی شده‌اند و برعکس. با توجه به مطالب گفته‌شده و شکل (۶)، مناطق روستایی پژوهش به طور تصادفی انتخاب شدند و خوشه‌بندی در این مناطق کم است.

شکل ۷- تحلیل نتایج گرافیکی خودهمبستگی فضایی (Moran's Index)

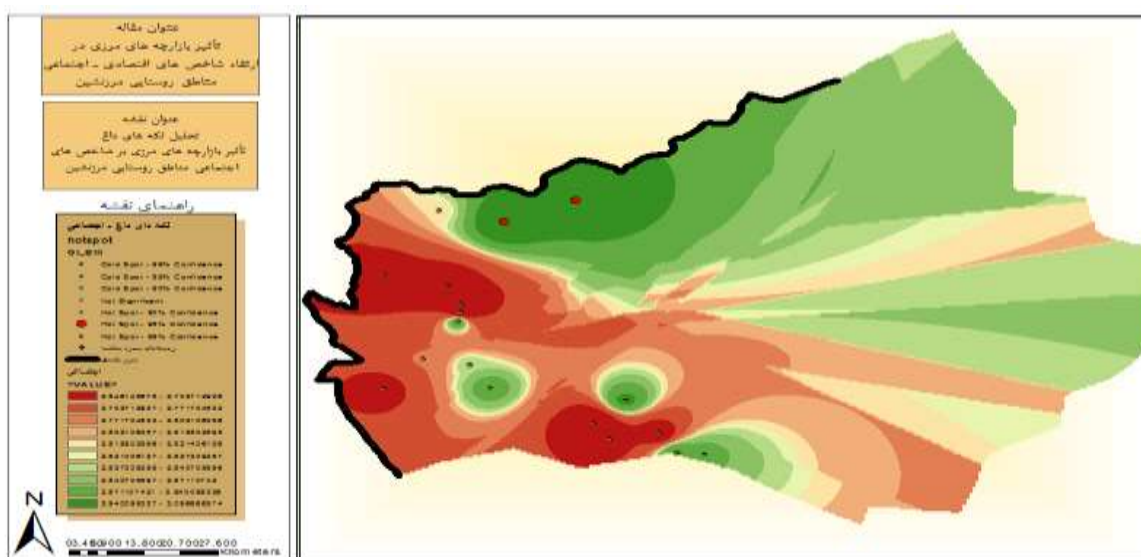
خروجی گرافیکی تحلیل خودهمبستگی فضایی نشان می‌دهد نقاط بررسی شده پراکنده‌اند یا به صورت خوشه‌بندی شده هستند. با توجه به نمودار موران، نقاط بررسی شده، خودهمبستگی فضایی ندارند. به طور کلی اگر مقدار شاخص موران نزدیک به عدد مثبت یک (۰,۱) باشد، داده‌ها، خودهمبستگی فضایی و الگوی خوشه‌ای دارند و اگر مقدار شاخص موران نزدیک به عدد منفی یک باشد، آن‌گاه داده‌ها از هم گسسته و پراکنده هستند. با توجه به نتایج تحلیل شاخص موران $-0,150866$ ، مقدار Z معادل $0,476544$ و با سطح معناداری $0,633687$ درصد، الگوی پراکنش جمعیت روستایی به صورت خوشه‌ای نیست؛ به همین دلیل می‌توان نتیجه گرفت که داده‌ها خودهمبستگی فضایی ندارند؛ به بیانی توزیع مکانی تصادفی برای داده‌های بررسی شده پذیرفته می‌شود.

شکل ۸- نقشه تحلیل لکه های داغ (hot spot)؛ تأثیر بازارچه های مرزی بر شاخص های اقتصادی مناطق روستایی مرز نشین

با توجه به نقشه لکه های داغ که بر روی نقاط روستایی منطقه بررسی شده مشخص شده است، روستای ینگججه بیشترین تأثیر اقتصادی را از بازارچه های مرزی می پذیرد. همان طور که در یافته های پژوهش نیز اشاره شد، دلیل این امر وجود کشاورزی مناسب در روستا و استفاده از کارت مرزی به عنوان شغل دوم است. همچنین روستاهای ننه و نژمار، کمترین تأثیر اقتصادی را از این بازارچه ها می گیرند. بر همین اساس، روستاهای انجیران و دهره وران بیشترین و روستای بالک کمترین تأثیر اجتماعی را از این بازارچه ها می گیرند.

شکل ۹- نقشه تحلیل لکه های داغ (hot spot)؛ تأثیر بازارچه های مرزی بر شاخص های اجتماعی مناطق روستایی مرز نشین

نتیجه‌گیری

امروزه تجارت به منزلهٔ موتور رشد و توسعه معرفی شده است؛ زیرا کشورهایی که سیستم‌های باز خارجی دارند، کمتر دچار فقر شده و به واسطهٔ رونق تجارت خارجی، نابرابری‌ها را کاهش داده‌اند؛ از این‌رو کشورهای در حال توسعه به منظور دستیابی به توسعه، لازم است به دنبال حضوری جدی‌تر در عرصهٔ تجارت جهانی باشند؛ از جمله روش‌های حضور فعال در تجارت جهانی، گسترش مبادلات مناطق مرزی بین کشورها و احداث بازارچه‌های مرزی است. در این راستا نقاط روستایی مناطق مرزی کشور به دلیل دوری از مرکز و فقدان بسترهای اقتصادی و صنعتی، از لحاظ سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی در اولویت قرار دارند. ناتوانایی‌های بالقوه در تولید، نبود اشتغال، کم‌بودن درآمد و دسترسی نداشتن به نیازهای اولیه، عمده‌ترین مشخصهٔ اقتصادی - اجتماعی این مناطق است.

بازارچه‌های مرزی موقت با هدف ایجاد اشتغال برای روستاییان مرزنشین و کم‌رنگ‌شدن پدیدهٔ قاچاق کالا تأسیس شدند. بر این اساس پژوهش حاضر تأثیر بازارچه‌های مرزی را بر ارتقاء شاخص‌های اقتصادی - اجتماعی مناطق روستایی مرزنشین در دهستان‌های خاو و میرآباد، زریوار و سرکل در شهرستان مریوان بررسی کرده است. در این راستا پرسش‌هایی مطرح بودند که یافته‌های پژوهش به آن‌ها پاسخ دادند. با توجه به یافته‌های پژوهش و مصاحبه‌های انجام‌شده، بازارچه‌های مرزی عملکرد مطلوبی بر وضعیت اقتصادی مناطق روستایی مرزنشین نداشته‌اند؛ به طوری که این بازارچه‌ها تا پیش از حذف قاچاق کالا، تأثیر مثبتی بر شاخص‌های اقتصادی مناطق روستایی مرزنشین داشته‌اند؛ اما پس از تأسیس بازارچه‌های موقت و از بین رفتن قاچاق، بسیاری از مردم روستایی شغل خود را از دست داده‌اند و راهکارهای جایگزین قاچاق نیز نتوانسته است عملکرد مطلوبی در روستاهای مرزی داشته باشد. بنابراین تأسیس بازارچه‌های مرزی موقت، تأثیر مثبتی بر توسعهٔ اقتصادی مناطق روستایی مرزی نداشته است. این موضوع با یافته‌های امان‌پور و همکاران (۱۳۹۴) و همچنین کهنه‌پوشی (۱۳۹۲) مطابقت دارد. به گفتهٔ پاسخ‌دهندگان در روستاهای در فاصلهٔ نزدیک به مرز، بسیاری از مردم پس از حذف پدیدهٔ قاچاق برای یافتن شغل، مجبور به ترک روستا و مهاجرت به شهرها یا روستاهای دیگر شده‌اند. در زمینهٔ کاهش فعالیت‌های کشاورزی نیز معتقد بودند بازارچه‌های مرزی مانعی برای فعالیت کشاورزی نیستند؛ اما پیش از تأسیس بازارچه‌های مرزی به دلیل وجود پدیدهٔ قاچاق کالا، کشاورزی کم‌رونق‌تر بوده است؛ دلیل این امر را می‌توان رفت‌وآمد کمتر به مرز پس از تأسیس بازارچه‌های مرزی دانست؛ زیرا فعالیت در بازارچه بسیار کمتر شده است و بیشتر افراد پاسخگو معتقد بودند پس از تأسیس بازارچه‌های مرزی و صدور کارت مرزی، فعالیت در بازارچه‌های مرزی به شدت کاهش یافته است. یکی از عواملی که باعث شده است روستاییان سود زیادی از بازارچه‌ها نداشته باشند، سود بیشتری است که نصیب تاجران، سرمایه‌گذاران و نیروی انتظامی می‌شود. دربارهٔ اشتغال زنان روستایی نیز به دلیل اینکه کار در بازارچه برای زنان مناسب نیست، در اشتغال زنان نیز تأثیری نداشته است.

روستاهای نزدیک مرز (۵-۰ کیلومتری) با وجود فاصلهٔ کمتر از مرز و بازارچه‌های مرزی، آنچنان تأثیر مثبتی از بازارچه‌های مرزی (بیشتر در زمینهٔ شاخص‌های اقتصادی) نمی‌پذیرند؛ به دلیل اینکه تنها زمینهٔ شغلی در این

روستاها از مرز و بازارچه‌های مرزی است که با تأسیس بازارچه‌های مرزی و کنترل شدید دولت بر مرزها آن نیز کم شده است. از سوی دیگر در این روستاها، زمین مرغوب برای کشاورزی و همچنین اشتغال در زمینه‌های دیگر نیز وجود ندارد؛ اما از نظر شاخص‌های اجتماعی، روستاهای در فاصله نزدیک مرز، تأثیر بیشتری از بازارچه‌های مرزی می‌پذیرند. در روستاهای دور از مرز (۲۵-۱۵ کیلومتری) به دلیل دوری از مرز، کمتر کسی به فعالیت‌های مرزی می‌پردازد و همچنین به بیشتر این روستاها، کارت مرزی تعلق نگرفته است. با توجه به مصاحبه‌های انجام‌شده از افراد، در زمان پیش از تأسیس بازارچه‌ها، مردم این روستاها برای قاچاق به نواحی نزدیک‌تر مرز آمدوشد داشتند؛ اما اکنون با وجود بازارچه‌های مرزی این فعالیت نیز کم‌رنگ شده است.

در زمینه شاخص‌های اجتماعی، بازارچه‌های مرزی توانسته‌اند تأثیر مطلوبی بر جای بگذارند. این بازارچه‌ها در مشارکت اجتماعی، روحیه کار گروهی و همچنین افزایش تعاملات اجتماعی با روستاهای کشورهای همسایه، به ویژه کشور عراق (به دلیل اشتراکات مذهبی، قومی و زبانی) نقش داشته‌اند. به طور کلی روستاهای با فاصله بیشتر از مرز و بازارچه‌های مرزی از تأثیرات این بازارچه‌ها بهره‌مند نمی‌شوند که این یافته هم با یافته‌های کامران و همکاران (۱۳۸۸)، محمدی و فخر فاطمی (۱۳۸۳) و نیز مستکانی و همکاران (۱۳۹۴) مطابقت دارد.

پیشنهادها

اصولاً رسمی کردن تجارت از طریق بازارچه‌های مرزی در نواحی روستایی، عملی اندیشمندانه و راهکاری مطلوب است؛ اما شرایط موجود به گونه‌ای رقم خورده است که بازارچه‌های فعال در منطقه با نارسایی‌های بسیاری روبه‌رو هستند. برای گسترش نقش بازارچه‌های مرزی در نواحی روستایی و توسعه اقتصادی - اجتماعی آن‌ها، راهبردهای پیشنهادی زیر مؤثر است:

➤ در شرایط کنونی فقط گروه‌های خاصی از منافع اقتصادی بازارچه‌ها سود می‌برند؛ از این رو باید با سازوکارهایی، زمینه افزایش مشارکت روستاها را در فعالیت بازارچه‌ها فراهم کرد و با آموزش روش‌های نوین تجارت و آشنایی با مقررات صادرات و واردات، بهره‌مندی جمعیت ساکن در منطقه را از منافع بازارچه‌ها افزایش و میزان احساس محرومیت آنان را کاهش داد.

➤ رسمیت بخشیدن به تجارت کالا با ایجاد بازارچه‌های مرزی فعال که در آن روستاییان منطقه در اولویت ارائه کالاها و خدمات قرار گیرند.

➤ اولویت در بهره‌مندی اشخاص حقیقی و حقوقی بومی از امکانات مبادلات بازارچه مرزی، به منظور بهتر شدن وضعیت اقتصادی مناطق مرزی.

➤ فعال کردن توانمندی‌های گردشگری مناطق مرزی و همچنین ایجاد نمایشگاه‌های کالا و سامانه اطلاعات و بازاریابی که در افزایش تعاملات قانونی مرزها و بهبود کارکرد ارتباطی مرزها مؤثر است.

➤ افزایش اشتغال و مشارکت مردم محلی در بازارچه‌های مرزی با ایجاد کارگاه‌های کوچک و زودبازده.

➤ برنامه‌ریزی برای ایجاد صنایع کوچک و متوسط در منطقه با توجه به فراوانی نیروی جوان در روستاها.

➤ برنامه‌ریزی مناسب و اجرایی برای گسترش گردشگری در این مناطق با توجه به توان‌های گردشگری آن‌ها در زمینه طبیعت‌گردی و گردشگری تجاری که موجب ایجاد اشتغال برای ساکنان روستایی و در نهایت افزایش درآمد آنان می‌شود.

منابع

- ۱- ابراهیمی مستکانی، عابد، (۱۳۹۴)، ارزیابی تأثیرات اجتماعی - اقتصادی بازارچه مرزی سرو بر توسعه مناطق روستایی پیرامون، پژوهش‌های روستایی، دوره ۶، شماره ۲، ۳۸۸-۳۶۹، دانشکده جغرافیای دانشگاه تهران.
- ۲- احمدی پور، زهرا، حافظ‌نیا، محمدرضا و محمدپور، علیرضا، (۱۳۸۷)، تأثیرات اقتصادی و اجتماعی بازگشایی مرزها؛ نمونه موردی: بخش باجگیران در مرز ایران و ترکمنستان، پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، شماره ۶۵، ۱-۱۸، مؤسسه جغرافیا دانشگاه تهران.
- ۳- اصلانی اسلمرز، عابد، (۱۳۹۴)، بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش مرزنشینان بانه‌ای به قاچاق کالا (زمینه‌ها و راهکارها)، فصلنامه انتظام اجتماعی، شماره ۲، ۵۶-۳۳، دانشکده علوم و فنون انتظامی.
- ۴- ارمغان، سیمین، (۱۳۹۱)، آثار اقتصادی بازارهای مرزی در توسعه روستاهای شهر آستارا، همایش ملی توسعه روستایی.
- ۵- افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین، پاپلی یزدی، محمدحسین و عبدی، عرفان، (۱۳۸۷)، ارزیابی آثار اقتصادی بازارچه‌های مرزی در بازتاب‌های توسعه مناطق مرزی، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۴، شماره ۲، ۱۰۹-۸۲، تهران.
- ۶- چولکی، غلامرضا، (۱۳۹۱)، بررسی نقش تحولات اقتصادی مناطق مرزی در برقراری نظم و امنیت پایدار مرزها؛ مطالعه موردی: بازارچه مرزی، همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت، چالش‌ها و رهیافت‌ها.
- ۷- چولکی، خلیل، (۱۳۹۱)، ارزیابی اقتصادی و بررسی منافع حاصله بازارچه‌های مرزی بر روستاهای پیرامون؛ مطالعه موردی: بازارچه مرزی کیله شهرستان سردشت، استان آذربایجان غربی، چهارمین همایش علمی سراسری دانشجویی جغرافیا.
- ۸- حسینی، سیدعلی، (۱۳۹۳)، تحلیل عوامل مؤثر بر افزایش درآمد و اشتغال روستاییان در استان گیلان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۳، شماره ۱ (پیاپی ۷)، ۳۴-۱۹، دانشگاه خوارزمی.
- ۹- دفتر مطالعات اقتصادی وزارت بازرگانی، (۱۳۸۱)، برنامه‌ریزی و توسعه اقتصادی، جزوه آموزشی.
- ۱۰- رازینی، ابراهیم‌علی و باستانی، علیرضا، (۱۳۸۱)، گزارش تحلیلی بر نقش و عملکرد بازارچه‌های مرزی، معاونت برنامه‌ریزی و بررسی‌های اقتصادی وزارت بازرگانی.
- ۱۱- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، (۱۳۷۸)، اولین گزارش ملی توسعه انسانی جمهوری اسلامی ایران.

- ۱۲- شرافت، سجاد، (۱۳۹۱)، نقش بازارچه‌های مرزی در توسعه روستایی مناطق مرزی: مطالعه موردی: بازارچه مرزی مهران، همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت، چالش‌ها و رهیافت‌ها.
- ۱۳- طبینیا، هادی، (۱۳۹۵)، نقش بازارچه‌های مرزی در توسعه اجتماعی و اقتصادی نواحی روستایی؛ نمونه: روستاهای بخش خاو و میرآباد شهرستان مریوان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۵، شماره ۱، ۱۷۲-۱۴۷، دانشگاه خوارزمی.
- ۱۴- عاشری، امامعلی، (۱۳۹۰)، ارزیابی آثار اقتصادی - اجتماعی و امنیتی احداث بازارچه‌های مرزی و نقش آن در توسعه مناطق مرزی؛ نمونه موردی: بازارچه مرزی جوانرود (شیخ صالح)، دومین همایش ملی راهکارهای توسعه اقتصادی با محوریت برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج.
- ۱۵- عندلیب، علیرضا، (۱۳۸۰)، نظریه پایه و اصول آمایش مناطق مرزی جمهوری اسلامی ایران، دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، تهران.
- ۱۶- فصیحی، حبیب‌اله، (۱۳۹۳)، آینده قاچاق کالا؛ هشدار برای انحطاط شهری بانه، دوازدهمین کنگره انجمن جغرافیایی ایران با محوریت آمایش سرزمین، الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت.
- ۱۷- قادری حجت، مصطفی، (۱۳۸۹)، تبیین نقش بازارچه‌های مرزی در امنیت و توسعه پایدار نواحی پیرامون؛ مطالعه موردی: بازارچه‌های مرزی استان خراسان جنوبی، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۶، شماره ۳، ۱۵۱-۱۲۱، تهران.
- ۱۸- کامران، حسن، محمدپور، علی و جعفری، فرهاد، (۱۳۸۸)، تحلیل کارکردی بازارچه مرزی باجگیران، نشریه علمی - پژوهشی انجمن جغرافیای ایران، دوره جدید، سال ۶، شماره ۱۹، ۲۵-۷، تهران.
- ۱۹- کهنه‌پوشی، سیدهدادی و عنابستانی، علی‌اکبر، (۱۳۹۱)، بررسی رابطه بین فاصله از مرز و میزان درآمد و اشتغال در قاچاق کالا (نمونه موردی: بخش خاو و میرآباد- مریوان)، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال ۴، شماره ۱۵، ۲۰-۱، دانشگاه اصفهان.
- ۲۰- کهنه‌پوشی، سیدهدادی، (۱۳۹۲)، تأثیر قاچاق کالا بر اقتصاد روستاهای مرزی؛ نمونه: بخش خاو و میرآباد شهرستان مریوان، جغرافیا و توسعه، شماره ۳۲، ۷۴-۶۱، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- ۲۱- محمودی، علی، (۱۳۸۳)، برآورد اثر مبادلات از طریق بازارچه‌های مرزی بر درآمدهای گمرکی دولت، پژوهشگاه بازرگانی، شماره ۳۲، ۱۸۲-۱۴۱، تهران.
- ۲۲- محمدی یگانه، بهروز، (۱۳۹۱)، ارزیابی آثار اقتصادی بازارچه مرزی مهران بر توسعه نواحی روستایی؛ مطالعه موردی: دهستان محسن‌آباد، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال ۱۲، شماره ۲، ۹۶-۷۹، دانشگاه تربیت معلم تهران.
- ۲۳- محمدی، حمیدرضا، (۱۳۸۴)، نقش بازارچه‌های مرزی در توسعه فضایی مناطق مرزی؛ مطالعه موردی: بازارچه مرزی باجگیران، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۱، شماره ۱، ۷۶-۵۵، تهران.

- ۲۴- نسترن، مهین، (۱۳۹۴)، تحلیل عوامل مؤثر بر تمرکز اشتغال غیررسمی در شهر مرزی بانه، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات شهری، شماره ۱۴، ۹۱-۱۰۱، دانشگاه کردستان.
- ۲۵- وزارت بازرگانی، (۱۳۸۰)، تحلیلی از وضعیت بازارچه‌های مشترک مرزی از آغاز فعالیت تاکنون، معاونت برنامه‌ریزی و بررسی‌های اقتصادی دفتر پژوهش و بررسی‌های اقتصادی.
- 26- Chandoevmit, Worawan, Yongyuth Chalamwong, Srawooth Paitoonpong 2004, Thailand's Cross BORDER ECONOMY, A Case Study of Sa Kaeo and Chiang Ra; Thailand Development Resource Institute (TDRI), 21 (11), 231-245.
- 27- FRIESE, HEIDRUN, 2012, BORDER ECONOMIES Lampedusa and the Nascent Migration Industry, Shima: The International Journal of Research into Island Cultures, 6 (9) 2- 66.
- 28- Gaffney, Nolan & Karst, Rusty & Clampit, Jack, 2016, "Emerging market MNE cross-border acquisition equity participation: The role of economic and knowledge distance," International Business Review, Elsevier, vol. 25(1), 267-275.
- 29- Kladivo, Petr., Ptacek, Pavel., Roubinek, Pavel., Ziener, Karen. 2012, The Czech-Polish and Austrian Slovenian borderlands – similarities and differences in the development and typology of regions. Moravian geographical reports, 20, (3), 48-63.
- 30- Laine, Jussi. 2006, Perceptions toward the Opening of the Finnish Russian border – border as a barrier among actors involved. University of Joensuu, Department of Geography, Master's thesis, 10(7), 124- 141.
- 31- Moraczewska, Anna. 2010, The changing interpretation of border functions in international relations. Revista Română de Geografie Politică, Year XII, 2(6), 329-340.
- 32- Newman, David. 2003, A companion to political geography. Edited by John Agnew, Katharyne Mitchell, and Gerard Toal. Malden, MA: Blackwell, 8(14), 471-486.
- 33- Niebuhr, Annekatrin, 2002, Integration Effects in Border Regions – A Survey of Economic Theory and Empirical Studies, Hamburgisches Welt-Wirtschafts-Archiv (HWWA) Hamburg Institute of International Economics.
- 34- Nicholson, Rekha Rao, 2013, The motives and performance of cross-border acquirers from emerging economies: Comparison between Chinese and Indian firms, International Business Review, 22(18), 963-980.
- 35- Pena, Sergio., 2005, Recent Development in Urban Marginality Along Mexico, s Northern border, Journal of Habitat International, 29(34), 258- 301.
- 36- Pena, S., 2002, Land use Planning on The us – Mexico Border: A Comparison of The legal framework, Journal of Borderlands Studies, 17(1), 1- 20.
- 37- T.Huw Edwards, 2004, Loughborough University, and Jan Van Hove, KU Leuven, Distance and Border Effects in Economics, 16(9), 351-364.
- 38- Tykkylainen, M. 2009, Economies, Borderlands. International encyclopedia of human geography, editors-in-chief: Kitchin, R and Thrift, N., Volume, 3(11), 345-353.
- 39- Wasti-Walter, D. 2009, Borderlands. International encyclopedia of human geography, editors-in-chief: Kitchin, R and Thrift, N., Volume 1(13), 332-339.
- 40- Wilson, Christopher, 2015, The U.S.-Mexico Border Economy in Transition, Woodrow Wilson International Center for Scholars, 19(3) 96-3.

